

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ: ЗМІСТ І ХАРАКТЕР ДІЯЛЬНОСТІ

Г.В. Коваль

1.1. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА НАТО ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ

Початок блокового протистояння. Утворення НАТО

В основі створення будь-якого об'єднання держав закладена ідентичність їхніх зовнішньополітичних цілей, або ж наявність спільної загрози. У разі реалізації зовнішньополітичних завдань, виникнення суперечностей між членами коаліції, зникнення спільної загрози існування Альянсу втрачає сенс, він розпадається. Історія демонструє цілий ряд подібних прикладів. Наприклад, суперечності між Росією та Австро-Угорщиною призвели до розпаду “Союзу трьох імператорів” (Росія, Німеччина, Австро-Угорщина). Перемога над нацизмом дозволила перевести протиріччя в таборі антигітлерівської коаліції по лінії Англосаксонський світ – Радянський Союз із латентної фази в роки Другої світової війни у відкрите протистояння військово-політичних блоків НАТО – ОВД (Організація Варшавського договору) під час “холодної війни”.

Взагалі, десятиліття після завершення Другої світової війни ознаменувалося утворенням численних військово-політичних блоків. Почин зробили Сполучені Штати Америки, з ініціативи яких 2 вересня 1947 року в Ріо-де-Жанейро між ними та 20 країнами Латинської Америки був підписаний Міжамериканський договір про взаємну допомогу. Наступною, знову таки з ініціативи Вашингтона, 4 квітня 1949 року, була утворена *Організація Північноатлантичного договору* – НАТО. В подальші роки, з 1951 до 1971, були утворені такі блоки, як: АНЗЮС, СЕАТО, СЕНТО та АНЗЮК.

Після рішення про прийняття Німеччини до НАТО (1954, прийняли 6.05.1955), у відповідь на відбудову військової машини Німеччини, що сприймалася Москвою як складова підготовки Заходу до наступу на СРСР, Радянський Союз удався до створення військового блоку, що мав об'єднати східноєвропейські країни народної демократії навколо СРСР та сформувати ефективні

механізми єдиного управління збройними силами всього блоку. В травні 1955 р. у Варшаві СРСР, Польща, Болгарія, Німецька Демократична Республіка (НДР), Румунія, Угорщина, Чехословацька та Албанія (з 1962 року не брала участі в роботі, а 1968 року вийшла з Організації) підписали договір про створення Організації Варшавського договору (ОВД). З утворенням ОВД було завершено процес консолідації союзників обох наддержав, залучення їх до участі в глобальній конфронтації та легалізації нових союзницьких відносин у політичній, військовій та економічній сферах. Блокова біполярність ставала реальністю.

Підписанням у квітні 1949 року Вашингтонського договору, було започатковано систему колективної безпеки (НАТО) на основі партнерства між 12 країнами: Бельгією, Францією, Люксембургом, Нідерландами, Великою Британією, Сполученими Штатами, Канадою, Данією, Ісландією, Італією, Норвегією та Португалією. У 1952 році до цього договору приєдналися Греція і Туреччина. Федеративна Республіка Німеччина стала членом Альянсу у 1955 році, а у 1982-му до лав НАТО вступила Іспанія.

Реагування на нову геополітичну ситуацію після розпаду СРСР

Розпад СРСР, розвал “соціалістичного табору” та саморозпуск Організації Варшавського договору усунули першопричину створення НАТО. У новій ситуації країни Альянсу опинились перед вибором: а) розпустити НАТО; б) зберегти інфраструктуру та створити на її основі військовий орган ОБСЄ або ООН; в) зберегти НАТО в якості військово-політичного блоку з обмеженим членством, розширивши її функції та географічну сферу діяльності за межі Євроатлантичного регіону. Країни блоку обрали третій шлях.

Із завершенням “холодної війни” перед НАТО значною мірою, ніж перед іншими європейськими організаціями, постала проблема адаптації своєї політики і стратегії до нової ситуації та розвитку нових відносин з країнами, що входили до ОВД. Початок процесу адаптації НАТО було покладено лондонською сесією Ради НАТО на найвищому рівні (липень 1990 р.). При цьому Альянс реагував на ряд основних викликів, перед якими опинилась організація.

Главами урядів і держав НАТО в Лондоні була прийнята “Лондонська декларація про оновлений Північноатлантичний альянс”. У листопаді 1991 р. у Римі була схвалена нова стратегічна концепція. Вона накреслювала широкий підхід до безпеки, заснований на діалозі, співробітництві і забезпеченні колективної

обороздатності. Концепція розглядала співробітництво з новими партнерами у Центральній і Східній Європі як невід'ємну складову загальної стратегії Альянсу.

В її основу був закладений висновок про те, що підготовка до відбиття великомасштабного нападу більш не є центральним завданням Альянсу. Найбільш вірогідна загроза безпеці країн НАТО вважалися міжетнічні конфлікти та територіальні суперечки. У відповідності з цим висновком НАТО відмовилась від концепції передової оборони та гнучкого реагування. Зменшилась її залежність від ядерної зброї. Головними завданнями Альянсу вважалось врегулювання кризових ситуацій, розширення діалогу з країнами, що не входять до НАТО, спільне з ними рішення виникаючих проблем безпеки на основі співробітництва.

Також основу нових відносин було закладено в грудні 1991 року, коли було створено *Раду Північноатлантичного співробітництва* (РПАС), яка стала форумом, що об'єднав НАТО та нових партнерів у процесі обговорення питань, що становлять спільний інтерес. Швидкість змін в Європі була такою, що перше засідання РПАС стало справді історичною подією: коли було узгоджено заключне комюніке, радянський посол оголосив, що під час засідання Радянський Союз перестав існувати, і що він з цієї хвилини може представляти лише Російську Федерацію.

Ці історичні зміни знайшли своє відображення у новій Стратегічній концепції Альянсу, схваленій у листопаді 1991 року, в якій визначався ширший підхід до проблем безпеки. Хоча оборонна складова залишилась незмінною, відтепер більше уваги було приділено економічним, соціальним та екологічним питанням, що впливають на стабільність і безпеку всієї євроатлантичної зони. Діалог і співпраця стали важливими складовими нових підходів до вирішення питань на порядку денному щодо Альянсу. Серед ключових завдань були визначенні такі: зменшення ризику конфлікту, що може виникнути через непорозуміння або бути спровокованим, та ефективніше врегулювання кризових ситуацій, що можуть зашкодити безпеці Альянсу; поглиблення взаєморозуміння і довіри між усіма європейськими державами; та розширення можливостей для щирого партнерства у вирішенні спільних проблем безпеки.

Треба сказати, що саме залучення країн колишнього соціалістичного табору розпочало процес трансформації НАТО. Спочатку консультації РПАС були зосереджені на спадщині "холодної війни", такій, як виведення російських військ з країн Балтії.

Політична співпраця також була започаткована з ряду питань безпеки і оборони. РПАС відкрила нову добу, підтримуючи реформи та розбудовуючи прозорість і довіру в Євроатлантичному регіоні. Однак вона була зосереджена на багатосторонньому, політичному діалозі і не давала країнам-партнерам можливості розвивати індивідуальні відносини співпраці з НАТО, які були б пристосовані до їх конкретних ситуацій і потреб.

Восени 1993 року, коли в країнах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) і на Заході активізувалася дискусія стосовно розширення НАТО на Схід, з ініціативи США була розроблена програма *“Партнерство заради миру”* (ПЗМ). Ця програма, яка офіційно була прийнята на сесії Ради Альянсу в Брюсселі 10-11 січня 1994 року, адресована всім учасникам НБСЄ (Нарада з безпеки та співробітництва в Європі).

“Партнерство заради миру” (ПЗМ) є програмою практичної двосторонньої співпраці між окремими країнами-партнерами і НАТО. Вона дає країнам-партнерам можливість розвивати відносини з НАТО відповідно до національних пріоритетів співпраці. Основою програми ПЗМ є партнерські відносини між партнером і НАТО, що відповідають індивідуальним потребам. Заходи програми здійснюються у тому обсязі і такими темпами, які обирає уряд конкретної країни-учасниці.

Офіційною основою *“Партнерства заради миру”* є Рамковий документ, прийнятий Альянсом у 1994 році водночас із запрошенням зацікавлених країн взяти участь у програмі. Рамковий документ зобов'язує держави Альянсу проводити консультації з будь-якою країною-партнером, яка відчуває пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці. Кожна країна-партнер також визначає для себе специфічні заходи і політичні зобов'язання щодо підтримки демократичного суспільства; дотримання принципів міжнародного права; виконання зобов'язань за Статутом ООН, Загальною декларацією прав людини, Заключного Гельсінського акта та міжнародних угод із роззброєння і контролю над озброєннями; утримання від застосування сили проти будь-якої іншої держави; поваги існуючих кордонів та мирного врегулювання суперечок.

На сьогодні в ПЗМ беруть участь 26 країн-членів Альянсу та 23 країни-партнери, в тому числі Україна, країни СНД та нейтральні країни Західної Європи (Австрія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція). На практиці ПЗМ не тільки надала змогу інтенсифікувати військово-

політичне співробітництво країн ЦСЄ з НАТО, але й сприяла підготовці деяких з них до вступу в Альянс.

Країни-партнери беруть участь у тих заходах, які відповідають національним потребам і можливостям. Ця інформація міститься в Презентаційному документі, який країна-партнер подає до НАТО.

Після цього НАТО і кожна країна-партнер спільно розробляють та узгоджують Індивідуальну програму партнерства. Ці дворічні програми укладаються на основі переліку заходів, згідно з конкретними інтересами та потребами кожної країни. Співпраця особливо інтенсивно розвивається у галузях, пов'язаних з обороною, проведенням оборонної реформи та управлінням її наслідками, але загалом охоплює практично кожен галузь діяльності НАТО, зокрема в таких галузях, як оборонна політика та планування, цивільно-військові відносини, освіта і підготовка, протиповітряна оборона, розвиток інформаційних та комунікаційних систем, врегулювання кризових ситуацій та планування на випадок надзвичайних ситуацій.

На заміну Раді Північноатлантичної співпраці у 1997 році була створена *Рада Євроатлантичного партнерства (РЄАП)*. У ній беруть участь країни-члени Альянсу і країни-партнери: Австрія, Азербайджан, Албанія, Бельгія, Білорусь, Болгарія, Велика Британія, Вірменія, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ісландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Киргизька Республіка, Канада, Латвія, Литва, Люксембург, колишня Югославська Республіка, Македонія, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Росія, Словаччина, Словенія, Сполучені Штати Америки, Таджикистан, Туреччина, Туркменістан, Угорщина, Узбекистан, Україна, Фінляндія, Франція, Чеська Республіка, Швеція, Швейцарія. Рада являє собою форум для проведення регулярних консультацій і співпраці. Засідання періодично проводяться на рівні послів, міністрів закордонних справ та міністрів оборони.

Перехід від РПАС до РЄАП доповнив паралельні кроки з посилення ролі “Партнерства заради миру”, які полягали у дедалі активнішому залученні країн-партнерів до прийняття рішень і планування усього спектра діяльності партнерства. У 2005 році було започатковано новий форум РЄАП високого рівня з питань безпеки, який буде проводитись щорічно задля неформального обговорення важливих питань безпеки вищими урядовими особами, парламентарями, особами, що впливають на формування громадської думки та представниками громадянського суспільства.

На Ризькому саміті, листопад 2006 року, лідери країн Альянсу погодилися запросити три нові країни приєднатися до програми

“Партнерство заради миру” та Ради Євроатлантичного партнерства: Боснію та Герцеговину, Чорногорію та Сербію. За словами Генерального секретаря НАТО, участь у програмі ПЗМ допоможе залучити ці країни “до євроатлантичної сім’ї більш повно”, водночас наголошуючи на важливості продовження співпраці в повному обсязі з Міжнародним трибуналом із питань колишньої Югославії.

Початок співробітництва Альянсу з країнами Центральної та Східної Європи значною мірою визначив появу Середземноморського діалогу НАТО, який разом з програмою “Партнерство заради миру” має за мету розвиток інтеграційних процесів між Північно-атлантичним союзом і третіми країнами. В основі цієї програми лежить позиція офіційних представників НАТО про те, що “безпека в Європі в цілому тісно пов’язана з безпекою і стабільністю Середземноморського регіону, а Середземноморський вимір є частиною європейської архітектури безпеки”.

Середземноморський діалог НАТО було розпочато Північно-атлантичною Радою у 1994 році з метою допомоги в забезпеченні регіональної стабільності і безпеки, досягнення кращого взаємного розуміння і подолання хибних поглядів країн-учасниць щодо Діалогу на політику і цілі НАТО. З часом кількість країн-учасниць Діалогу зростає: Єгипет, Ізраїль, Мавританія, Марокко і Туніс приєдналися у 1994 році, за ним Йорданія у 1995 році і Алжир у 2000 році.

Під час Стамбульського саміту 2004 року було прийняте рішення про створення більш амбіційної і розширеної структури Середземноморського діалогу, яке передбачало посилення політичного діалогу, зокрема організацію засідань на рівні міністрів та ухвалення спільної політичної декларації якомога раніше. 8 грудня 2004 року міністри закордонних справ держав НАТО та їх партнери з країн-учасниць Середземноморського діалогу вперше зустрілись на рівні міністрів під час робочої вечірї з приводу десятої річниці Діалогу. На цій зустрічі з’явилися спільні погляди країн-учасниць на необхідність посилення громадської дипломатії з метою створення більш позитивного образу НАТО, підвищення рівня довіри і кращого розуміння політики та цілей Альянсу країнами регіону.

На тому ж Стамбульському саміті НАТО було ухвалено *Стамбульську ініціативу співпраці*. Метою Ініціативи було зміцнення безпеки і регіональної стабільності через встановлення нових трансатлантичних зв’язків з регіоном, а саме з так званим розширеним Близьким Сходом. За задумом розробників, ця ініціатива сприятиме формуванню нових відносин НАТО з країнами, які,

можливо, поки що не мають достатньої інформації щодо всіх аспектів процесу трансформації Альянсу.

Такі заходи, пристосовані до індивідуальних потреб, можуть передбачати надання порад з питань оборонної реформи, складання бюджету і планування та відносин між цивільними і військовими; співпрацю між військовими, спрямовану на поліпшення оперативної сумісності, яка охоплює участь у деяких навчаннях і освітніх та тренувальних програмах; індивідуальну участь за бажанням в операціях з підтримання миру під проводом НАТО; боротьбу з тероризмом; допомогу Альянсу в справі подолання загрози з боку зброї масового знищення; розвиток співробітництва у сфері безпеки кордонів, наприклад, у зв'язку з боротьбою проти тероризму або розповсюдження стрілецької і легкої зброї та контрабанди; та співпрацю в сферах, що належать до цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій. НАТО розробила набір практичних заходів у цих пріоритетних сферах, що слугують основою для індивідуальних робочих планів, які розробляються і виконуються спільно із заінтересованими країнами.

В останній час, саміти Північноатлантичного альянсу стали відігравати більш важливу роль. Саміти почали проводити частіше, що можна вважати кроком до більшої відкритості та зростаючої ролі Альянсу в питаннях, у першу чергу, північноатлантичної та європейської безпеки.

Більш важливими для нас є саміти, що проходили вже в новій геополітичній ситуації. Наприклад, 14-й саміт НАТО, який проходив 8-9 липня 1997 року в іспанській столиці – Мадриді. На ньому було ухвалено офіційне рішення про прийняття Польщі, Угорщини та Чехії до складу НАТО, що означало офіційний початок розширення Альянсу на Схід.

Дебати з приводу розширення Організації Північноатлантичного договору

Взагалі, суперечки з приводу доцільності розширення Північноатлантичного альянсу розпочались давно, ще до офіційного рішення про прийняття нових членів до організації. Звичний сьогодні процес розширення блоку зовсім не був таким в першій половині 1990-х років, коли в адміністрації Клінтона довкола цього питання йшла доволі гостра боротьба. Розширення Альянсу не було для Президента Клінтона важливим пріоритетом. Сюжет про розширення в його спогадах виникає несподівано, без пояснень. У свою чергу, пояснення

стосовно причин розширення Північноатлантичного альянсу дає у своїх мемуарах Радник Державного секретаря США Струоб Телботт. Він обґрунтовано припускає, що Росія недовіряла НАТО, а країни Центральної Європи, що раніше входили до соціалістичної співдружності, не вірили Росії. Вони шляхом вступу до НАТО прагнули застерегти себе від можливих зазіхань з боку Росії.

У США до дебатів про можливе розширення Альянсу приєдналися экс-політики Г. Кіссінджер, Дж. Бейкер та Зб. Бжежинський. Зб. Бжежинський уже в листопаді-грудні 1993 року виступив зі своєю концепцією “двох шляхів” розширення НАТО, яку він пропагував протягом наступного року. Поряд із самим розширенням він запропонував “запросити Росію для здійснення допомоги у створенні трансконтинентальної системи колективної безпеки”, котра була б більш масштабною, ніж “збільшеної НАТО”. Основною частиною такої системи повинен був стати договір про глобальну безпеку між НАТО та Росією.

НАТО – інструмент розвитку демократії у світі після “холодної війни”, за словами Р. Холбрука, саме така точка зору адміністрації Клінтона, тоді всі колишні комуністичні країни Євразії повинні приєднатися до цієї організації. Якщо це так, тоді розширення, яке ми розглядаємо, недостатньо далеко просувається на Схід.

У доповіді незалежної групи під головуванням Г. Брауна говориться, що глибокі зміни в Європі та пов’язані з ними нові загрози безпеки ставлять складні питання про майбутнє Північноатлантичного альянсу. Одні стверджують, що користь від НАТО вичерпана, аргументуючи це тим, що військовий союз не може існувати, якщо відсутня загроза, яка призвела до його створення. Інші наполягають на тому, що НАТО, яка вже визначила свої нові завдання та реформувала свої можливості, повинна зберегти себе на заході Європи, як якір демократії, в той же самий час вносячи внесок в стабільність на сході Європи через “Партнерство заради миру”. Треті заявляють, що для свого виживання НАТО повинна розширитися на Схід, включивши ці нові демократичні країни в якості повноправних членів та забезпечивши їм гарантії безпеки у відповідності до статті 5 Північноатлантичного договору.

Окрім дискусії в межах лідера НАТО – Сполучених Штатах Америки, для розширення важливою була й згода європейських членів організації, наприклад, Франції. Після об’єднання Німеччини, вона дещо втратила вплив у європейській політиці.

Ослаблена політична система важелів диктувала Франції декілька політичних наслідків. Зокрема, їй якимось чином треба було здобути

більший вплив усередині НАТО. Тому Франція повернулася до командної структури Альянсу, а до кінця 1995 року французькі міністри закордонних справ і оборони знову стали постійними учасниками на сесіях Північноатлантичного альянсу. Таким чином, Франція підтвердила свій намір реформувати його структуру, щоб краще врівноважувати американське лідерство і його європейську частку. Париж знав, що не тільки його мовчазна згода, але й французька реальна підтримка буде необхідною для уникнення обструкції інших членів Альянсу. Врешті-решт треба зауважити, що розширення НАТО вимагатиме однотайності серед усіх членів організації.

З прийняттям до НАТО 12 березня 1999 року Угорщини, Польщі та Чеської Республіки кількість країн-учасниць сягнула дев'ятнадцяти. В цей же час НАТО випала чергова нагода перевірити міцність організації.

Участь НАТО в Балканському конфлікті

Після черги кровопролитних зіткнень між косоварами та сербами в прикордонних районах Косово керівництво НАТО схвалило три варіанти військового вторгнення на територію Союзної Республіки Югославія (СРЮ). В той самий час Рада Безпеки (РБ) ООН одноголосно прийняла Резолюцію 1199 р., яка приписувала Болграду негайне припинення бойових дій, вивід військ з Косово та забезпечення умов для повернення біженців. Болград відмовився виконати Резолюцію ООН. У результаті санкцій з боку західних країн у лютому 1999 року в Рамбуйє (Франція) розпочалися переговори між Сербією та Косово. Сербська делегація відмовившись підписати проект мирної угоди, залишила зал засідань. Згодом НАТО висунуло СРЮ ультиматум, який керівництво країни відмовилось виконувати. Тоді 24 березня 1999 року керівництво Альянсу оголосило про початок операції “Союзна сила”.

Військова операція, до якої вдалося НАТО у Союзній Республіці Югославія в період з 24 березня до 10 червня 1999 р., була та залишається на сьогодні єдиною масштабною військовою кампанією в історії цієї організації. Рішення Альянсу застосувати повітряні удари по території цієї країни, насправді, було небездоганим з точки зору міжнародного права, оскільки дозволу на такі дії з боку Ради Безпеки ООН не було. Існують підстави також для запитань щодо ходу здійснення самої операції. Адже повітряних ударів зазнали не тільки військові цілі, але й об'єкти цивільної інфраструктури (мости,

нафтопереробні комплекси, залізниці, шпиталі тощо). Були випадки, коли авіабомби падали на території Болгарії та Угорщини, влучали в Посольство КНР у Болграді та в колону албанських біженців, що спричинило смерть невинних людей.

Той факт, що Косовський конфлікт спалахнув у самій Європі, викликав особливу занепокоєність європейських країн. “Загрози етнічного сепаратизму та націоналізму, що відроджується, стають найважливішими проблемами, з котрими стикається більшість членів НАТО – таких, як Канада, Туреччина, Італія та Іспанія”, – відмічав оглядач “International Herald Tribune” Уільям Дроздзяк.

Велика Британія вже 30 років потерпає від громадянської війни в Північній Ірландії, Іспанія – від терору сепаратистів підпільної організації ЕТА в Країні Басків, Франція – на Корсиці, Туреччина – в Курдистані. Після розпаду СРСР та Чехословаччини криза федерацій перекинулася на захід Європи: вона загрожує розколоти Бельгію на держави валлонів та фламандців. В Італії “Ліга Півночі” широко оперує сепаратистською демагогією. Навіть Канаді загрожує відокремлення франкомовної провінції Квебек, котра давно вимагає державної незалежності.

У самій Югославії була велика занепокоєність з приводу військового втручання НАТО. Один з югославських чиновників запевняв, що всі абсолютно впевнені, що НАТО не виведе війська з Косово через три роки і країна в підсумку буде втрачена для Сербії. Тому більшість вважає, що краще дати військову відсіч, ніж погодитися на запропонований варіант розміщення військ НАТО, і попередити тим самим такі ж сепаратистські тенденції у Воєводіні або в Чорногорії. Треба сказати, що ці слова стали пророчими, бо майже саме так усе й сталося.

В офіційній брошурі НАТО “Брифінг. НАТО на Балканах. Лютий 2005 року”, зазначено, що “попри напруженість ситуації, Альянс зберіг свою єдність і без жодної втрати зі свого боку провів 78-денну повітряну кампанію...”.

За югославськими даними, країни НАТО втратили у небі над Югославією 61 бойовий літак і 30 безпілотних літаків-розвідників. Частини протиповітряної оборони країни збили також 7 вертольотів супротивника і 238 крилатих ракет. Командувач югославської Третьої армії генерал Небойша Павкович заявив, що Третя армія і Приштинський корпус виконали своє завдання. За 78 днів їхніми силами збито 34 натовські літаки, 25 безпілотних літальних апаратів, 5 вертольотів і 52 крилаті ракети.

Водночас за офіційними даними НАТО, втрати Альянсу становили: літаків – 2, безпілотних літальних апаратів – 21, пошкоджено 2 літаки; не бойові втрати становили: 1 літак і 2 вертольоти. Авіація Югославії, згідно з цими даними, втратила 14 літаків МіГ-29 і 24 МіГ-21. Знищено танків – 122, БТР і БМП – 222, снарядів і мінометів – 454. Можна сказати, що на лице дія пропагандистської кампанії НАТО.

Під час балканського конфлікту виникла криза в стосунках між партнерами щодо НАТО. Бомбардування території Югославії було негативно оцінено в багатьох країнах світу, в тому числі і в країнах-членах Північноатлантичного альянсу. США не надто прислухалися до думки спільноти. Вони не стали чекати консенсусу з питання використання сили.

Таку ж позицію висловлював і экс-лідер російської партії “Яблуко” Г.А. Явлінський. За його словами європейці почали потихеньку відсторонюватися від Сполучених Штатів.

Після Мадридського саміту в НАТО відбулися зміни, що мали місце в середовищі євроатлантичної безпеки після прийняття Стратегічної концепції 1991 року, обумовили необхідність перегляду її концептуальних положень.

Виступаючи в Інституті Брукінгса 6 квітня 1999 року напередодні ювілейного саміту країн НАТО у Вашингтоні, Держсекретар США на той час М. Олбрайт конкретизувала головні пріоритетні напрями реформи Альянсу, а саме: Північноатлантичний союз повинен в Європі бути відкритим для вступу в нього нових країн; США мають керуватися політикою “відкритих дверей”, нести тягар лідерства, допомагаючи країнам Центральної Європи приготуватися до членства в НАТО; розширення географічної зони Альянсу, вихід його за межі Європи.

Теоретична база під “натоцентристську” модель безпеки для Європи й новий політичний курс США була підведена на ювілейній зустрічі глав держав і урядів НАТО, в рамках затвердженої нової Стратегічної концепції Альянсу.

Саме під час проведення косовської кампанії у Вашингтоні відбувся 15-й саміт НАТО (23-25 квітня 1999 року). Він був присвячений 50-річчю підписання Північноатлантичного договору. Як уже зазначалося, на саміті, зокрема обговорювалась нова Стратегічна концепція організації на XXI століття.

У відповідності до цієї концепції із завершенням “холодної війни” та зникненням колишнього головного супротивника – СРСР – сенсом існування НАТО повинна стати не тільки колективна гарантія безпеки

кордонів країн-учасниць від зовнішньої агресії в регіоні Північної Атлантики, але й набагато більш масштабні завдання. Мова йде про попередження створення зброї масового знищення антизахідними диктаторськими режимами, активній протидії міжнародному тероризму, захисті прав людини і національних меншин, яким загрожує геноцид, а головне – про операції з відновлення та підтримки миру в локальних конфліктах, у тому числі і внутрішнього характеру.

Прийняття країнами НАТО Стратегічної концепції 1999 року неможливо сприймати інакше, ніж як спробу в односторонньому порядку ревізувати існуючу систему європейської та міжнародної безпеки і ряд “гострих” норм міжнародного права, закладених в основу цієї системи та закріплених у Статуті ООН, документах ОБСЄ і навіть у самому Північноатлантичному договорі, як прагнення зрівняти статус НАТО зі статусом ООН та ОБСЄ. Привласнення Альянсом права проводити на власний розсуд військові операції за межами території країн-членів блоку, суперечить ст. 2 Статуту ООН про мирне врегулювання суперечок та незастосування сили в міжнародних відносинах, а також ст. 24 про головну відповідальність Ради Безпеки ООН за підтримку миру.

При обговоренні проекту нової концепції в Раді Альянсу ряд країн-учасниць, у першу чергу, Франція та Німеччина, висловили сумнівні стосовно ведення військових операцій за межами національних кордонів без санкції Ради Безпеки ООН, і виступали за те, щоб у всіх випадках, за винятком самозахисту, НАТО при проведенні військових операцій за межами своєї території попередньо заручалась згодою Ради Безпеки ООН.

Росії в даній концепції відведена була, як проголошувалося, виняткова роль у питаннях європейської безпеки. Відмічається, що “довгострокове, стабільне та міцне партнерство між Росією та НАТО необхідне для досягнення тривалої стабільності в Євроатлантичному регіоні”. Разом з тим, відверте ігнорування керівництвом НАТО факту засудження Росією бомбувань Югославії дає підстави засумніватися в щирості цих заяв.

Узагалі Югославія, а саме Косово, під приводом попередження розгортання можливої гуманітарної катастрофи, стало дослідницьким полем в Європі для застосування нової стратегічної концепції НАТО, де односторонні дії Альянсу були покликані легалізувати цю концепцію ще до її офіційного схвалення на Вашингтонському саміті.

НАТО на початку XXI століття

У цей період розпочався новий період у системі міжнародних відносин. Причиною стали події 11 вересня 2001 року, коли Сполучені Штати вперше після атаки японських збройних сил на базу ВМС США у Перл-Харборі в 1941 році зазнали нападу на власній території. Були повністю зруйновані обидва корпуси Всесвітнього торговельного центру, відомі як “башти-близнята”, та частково пошкоджено міністерство оборони США – Пентагон.

За даними ЦРУ, головну роль в організації злочинів у США відіграв У. бен Ладен. Він мешкав в Афганістані, контролюючи уряд талібів, і звідти керував своєю терористичною організацією “Аль-Каїда”. Вашингтон зажадав від Кабула його видачі, але отримав відмову. США почали погрожувати застосувати проти Афганістану силу, але тиск не дав результатів. Кабул відмовлявся йти на поступки, вважаючи аргументи американської сторони та докази провини У. бен Ладена непереконливими.

З приходом до влади в США адміністрації Дж. Буша-молодшого, а особливо після трагічних подій 11 вересня 2001 року, кардинально змінилась американська зовнішня політика. Буш проголосив “загальну війну проти тероризму”, причому не тільки проти терористичних угруповань типу “Аль-Каїди”, але й проти держав та режимів, що напряду або опосередковано підтримують терористів. При цьому Вашингтон приділяв основну увагу силовим методам боротьби.

Терористичні напади 11 вересня підштовхнули до боротьби з тероризмом не лише Сполучені Штати, але й увесь Альянс загалом. Менш ніж за добу після нападів, НАТО вперше у своїй історії застосувала статтю 5 – положення Вашингтонського договору, що стосується колективної оборони. У результаті ці дії вважаються нападами на всіх членів Альянсу і країни-члени НАТО, і партнери рішуче і неодноразово засудили силові заходи та прояви тероризму в усіх його формах.

Введення в дію статті 5 Північноатлантичного договору, згідно зі статтею 51 Статуту ООН, означало вступ у дію права на силові заходи проти тих, хто стояв за подіями вересня 2001 року. Але дії європейських союзників США з НАТО були далеко не рівнозначними широко-масштабній операції, здійсненій Сполученими Штатами в Афганістані. Європейські країни-члени Альянсу не змогли, а може й не захотіли, запропонувати своїм американським партнерам майже нічого, крім політичної підтримки. Втім, США не дуже й поклалися

на них, віддаючи перевагу практично самостійним діям, за винятком Великої Британії.

Наступним етапом у діяльності Північноатлантичного альянсу був 16-й саміт, що проходив у листопаді 2002 року в Празі (Чеська Республіка).

Празька зустріч на найвищому рівні, стала вирішальною для НАТО та Європи. Рішення, що були прийняті керівниками Альянсу в Празі, остаточно поклали край розмежуванням, котрі спотворили лице Європи в ХХ столітті, і призвели до процесу модернізації НАТО, який дозволить їй також ефективно вправлятися з викликами в ХХІ столітті, як і в минулому. На цій зустрічі керівники НАТО висловили своє тверде прагнення зберегти Північноатлантичний союз в якості центрального інституту, що забезпечує колективну оборону, проведення консультацій та багатонаціональних військових акцій.

Велика кількість людей називають “трансформаційним” Празький саміт. Але на думку Джонатана Перша, старшого фахівця відділу політичних справ і політики безпеки НАТО – “курс на трансформацію був встановлений ще на Лондонському саміті, у Празі – увімкнули двигун”. Загроза з боку терористів і небезпека, яка несе розповсюдження зброї масового знищення, призвели до того, що безпека членів Альянсу дедалі, більшою мірою, залежить від подій, які відбуваються далеко від їхніх національних кордонів. Члени Альянсу визнали це в Празі і продовжували відповідно адаптуватись. Частиною цієї адаптації було розуміння того, що ці нові загрози вимагають якнайширшої співпраці не просто між державами, а й з іншими міжнародними організаціями та інституціями, звідси празький заклик щодо “нових членів” і “нових відносин”.

Крім того, на саміті була затверджена *Військова концепція захисту від тероризму*. В ній наголошується на готовності Альянсу допомагати захищати від терористичних нападів, стримувати і запобігати нападам, спрямованим проти населення, території, інфраструктури і збройних сил країн Альянсу, зокрема через дії проти терористів та тих, хто їх укриває; надавати допомогу національним урядам у подоланні наслідків терористичних нападів; підтримувати операції Європейського Союзу чи інших міжнародних організацій або коаліцій, в яких беруть участь держави НАТО; та в розгортанні збройних сил там і тоді, коли цього вимагатиме виконання таких місій.

Якщо оглянутися назад, можна побачити, що і Лондон, і Прага були реакціями на зміни, що відбувалися навкруги НАТО. В той час,

як Лондон був реакцією на закінчення “холодної війни”, Прага стала відповіддю на терористичні напади на США 11 вересня. Тому Празький саміт не був саме трансформаційним самітом, а забезпечив Альянсу подальший рух шляхом, який він обрав у Лондоні – забезпечення подальшої важливості НАТО через взяття Альянсом на себе нових ролей і отримання необхідних можливостей для їх ефективного виконання.

У Празі керівники НАТО запросили сім країн (Болгарія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія та Естонія) почати переговори про вступ у члени своєї організації; прийняли ряд заходів з підвищення військового потенціалу союзу, а також ухвалили пакет ініціатив, направлених на формування нових відносин з державами-партнерами. Таким чином, Північноатлантичний альянс продемонстрував свою властивість до адаптації і протидії новим викликам. На відміну від минулого, нові виклики відрізняються більшою різноманітністю, не обмежені конкретним регіоном світу, і їм неможливо успішно дати відсіч без співробітництва між Європою та Північною Америкою.

У цей період розгорталися тенденції до наростання протиріч у трансатлантичних відносинах. Вони проявились ще з перших місяців 2001 року, коли уряд Дж. Буша-молодшого явно виявив свою схильність до силових односторонніх дій на міжнародній арені. На деякий час злагода в Євroatлантичний союз повернулася після подій 11 вересня. Але вже під час антиталібської операції осені 2001 – весни 2002 року виянилось, що протиріччя були викликані “системним” фактором, пов’язаним з падінням необхідності європейського військового потенціалу в реалізації американських зовнішньополітичних ініціатив. Після завершення активної фази військової операції в Афганістані на обрії з’явилася нова криза трансатлантичних відносин, що виявилася самим серйозним випробуванням для американсько-європейського союзу. Протиріччя довкола Іраку стали відображенням серйозних розбіжностей між США та великими західноєвропейськими державами, що виступили солідарно з Росією, з цілого ряду питань.

“Військове втручання в Ірак може бути визнане законним тільки на підставі рішення Ради Безпеки ООН, – чітко висловив позицію своєї держави глава Франції в інтерв’ю газеті “Фігаро”. – Таке рішення, у свою чергу, може бути прийняте тільки на підставі вмотивованої доповіді інспекторів ООН”. Якщо США зважиться на односторонні дії, то “ми будемо змушені констатувати, що вони

діють поза міжнародним співтовариством”, – сказав Жак Ширак 19 січня 2003 року.

Лідери чотирьох найбільш негативно налаштованих стосовно до іракської політики США держав Європи – Бельгії, Німеччини, Люксембургу та Франції – ще в розпал військових дій висунули проект створення нових оборонних структур Європейського Союзу (ЄС), включаючи штабні. Потім, на саміті ЄС у грудні 2003 року, була прийнята офіційна “Стратегія європейської безпеки” – відповідь на односторонньо-превентивну “Стратегію національної безпеки США” 2002 року, а в проект Європейської Конституції (липень 2004 року) були включені важливі установки, покликані підвищити роль ЄС як самостійного та консолідованого міжнародного гравця.

З іншого боку, в серпні 2003 року НАТО перебрала на себе командування Міжнародними силами сприяння безпеці (МССБ), що працюють за мандатом ООН в Афганістані. Ця операція МССБ стала першою місією НАТО, яка виконується за межами Євроатлантичного регіону.

Як зазначив Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер: “Афганістан є головним пріоритетом НАТО. Наша безпека тісно пов’язана з майбутнім Афганістану як стабільної і безпечної держави...”.

Черговий саміт НАТО пройшов 28-29 червня 2004 року в Стамбулі, Туреччина. Це був сімнадцятий саміт за 55-річну історію НАТО і сьомий після закінчення “холодної війни”. Саміт проходив у період безпрецедентної активності Альянсу, діяльність якого охоплює виконання місій та операцій, розвиток обороноспроможності і програм партнерства – три основні складові, на яких було побудовано роботу саміту.

Стамбульський саміт НАТО був особливим – перша зустріч на найвищому рівні після війни в Іраку, – війни, котра розколола Альянс. Саме тому заяв про успіхи в заключних документах форуму більше, ніж зазвичай, хоча певні протиріччя ще зберігаються – сприяння демократичному процесу в Афганістані, готовність Альянсу сприяти будівництву збройних сил Іраку, підготовка Албанії, Хорватії, Чорногорії та Сербії до вступу в Північноатлантичний альянс, розгортання повномасштабної програми співробітництва з державами Центральної Азії та Кавказу. НАТО підтвердила, що прийняті в листопаді 2002 року рішення Празького саміту з реконструювання збройних сил країн-учасниць НАТО та створення сил швидкого реагування виконуються. Крім того, тероризм та

розповсюдження зброї масового знищення були остаточно затверджені в якості головних загроз ХХІ століття.

Сімнадцятий саміт НАТО чітко позначив тенденцію до глобалізації діяльності Альянсу – ухвалені рішення про розширення присутності НАТО в Афганістані, “Стамбульська ініціатива” свідчить про поступове залучення Альянсу до близькосхідного процесу, рішення про допомогу новому іракському керівництву в підготовці сил безпеки, які самі по собі є революційними навіть для НАТО зразка 1999 року. Робота з цих напрямків, очевидно, буде тільки поглиблюватися. Окрім того, комюніке містить посилання на важливість Чорноморського регіону для євроатлантичної безпеки. З атмосфери саміту зрозуміло, що амбіції, зокрема Грузії щодо поглиблення її підготовки до можливого вступу до Альянсу не лише не відкидаються, а й уважно вивчаються. Таким чином, НАТО дійсно робить заявку на те, щоб з регіонального (європейського) військового союзу, створеного для спільного захисту європейських країн від потенційної радянської загрози перетворитися на механізм глобальної безпеки, яка в ідеалі має досягатися спільними зусиллями країн Північної Америки та Європи (без поділу на Захід і Схід, “стару” і “нову” Європу).

Ризький саміт, що відбувся 28 та 29 листопада 2006 року, був визначною подією для Альянсу. Глави держав та урядів 26 країн-членів НАТО зустрілися разом вперше в столиці однієї із країн останньої хвилі нового розширення Альянсу.

На саміті було дві центральних теми: проблеми операції в Афганістані та напрямок подальшої військово-політичної трансформації Альянсу.

У чому сенс трансформації Альянсу у військовому та політичному відношенні? На початку 90-х років минулого століття, тобто після розпаду СРСР та Організації Варшавського договору, НАТО втратила первісну ціль свого існування – захист території країн Західної Європи від загрози нападу зі Сходу. Більшість аналітиків у той період передрікали близький кінець НАТО, оскільки військовий альянс за визначенням не може існувати без супротивника. Однак чутки про його “смерть” виявились перебільшеними. Замість цього, лідери країн Альянсу, прийняли рішення адаптувати організацію для протидії викликам нового часу. Тобто змінити її політичні цілі і відповідно переглянути військову структуру.

Стосовно Афганістану, то вся увага під час робочої зустрічі 28 листопада була зосереджена виключно на ньому. Генеральний секретар НАТО вказав на реальний прогрес, досягнутий за минулі

п'ять років у сфері демократизації, рівноправ'я, охорони здоров'я, освіти і економіки. Я. де Хооп Схеффер також визнав, що перед НАТО в Афганістані ще стоять складні завдання, і підкреслив довгострокові зобов'язання, які Альянс взяв на себе стосовно Афганістану.

Крім іншого, у Ризі лідерами Альянсу було оголошено, що Сили реагування НАТО (СРН) досягли рівня цілковитої оперативної спроможності. Сучасні за технологічним оснащенням сили складаються із сухопутного, повітряного, морського та спеціального компонентів, які Альянс спроможний швидко розгорнути там, де це потрібно.

Декларація ж саміту зазначає: “Рішення, які ми прийняли спільно, разом з роботою, яку ми окреслили, показує, що Альянс адаптується до безпекового оточення XXI століття шляхом проведення операцій, трансформованих оборонних спроможностей та поглибленої взаємодії між країнами в рамках та поза межами Євроатлантичного регіону, а також через внутрішні реформи, що тривають”.

Значний вплив на розвиток НАТО та й загалом геополітичної ситуації у світі, мав Бухарестський саміт організації (2-4 квітня 2008 р.). Ще в грудні 2007 року Голова російського МЗС Сергій Лавров висловив думку, що подальше розширення Альянсу є головним подразником у відносинах Росії з Північноатлантичним альянсом. За його словами, розширення НАТО – проєкт з політичного минулого, тому що безпосередньої військової загрози безпеці країнам, які до нього входять, не існує.

На порядку денному стояли такі складні для Північноатлантичного блоку питання, як подальше розширення на схід, довга військова присутність в Афганістані та співробітництво з іншими міжнародними структурами – такими, як ЄС та ООН.

Але в штаб-квартирі самого Альянсу зустріч у верхах у Бухаресті розглядають скоріше як підготовчу роботу до ювілейного саміту наступного року. Так, 15 березня 2008 року на Брюссельському форумі, що був організований фондом Маршалла, Генсек НАТО Яап де Хооп Схеффер заявив, що концепція НАТО від 1999 року застаріла і настав час розробити нову. Схеффер сподівається, що новий базовий документ, що вже охрестили “атлантичною хартією”, стане результатом саміту 2009.

Разом зі Схеффером про необхідність реформування НАТО заговорили лідер британських консерваторів Девід Камерон, Президент Румунії Трайан Басеску й американський конгресмен Елен Таушер, котра очолює підкомітет з військових сил палати представників США.

Власне, напередодні саміту дискусія щодо європейської безпеки набула доволі виразного ідеологічного характеру. Одним із ключових питань стали межі та терміни потенційного розширення НАТО. На той час очевидним і узгодженим було лише розширення НАТО на Балканах. Однак через наполегливі зусилля США, лідерам НАТО все-таки довелося сформулювати відповідь щодо перспектив членства України та Грузії.

3 квітня в Бухаресті відбулося засідання Північноатлантичної Ради НАТО на рівні глав держав та урядів, за результатами якого було прийнято Декларацію Бухарестського саміту.

Документ містить консенсусну позицію країн-членів Альянсу з найбільш актуальних та важливих питань євроатлантичної та регіональної безпеки, подальшої адаптації НАТО до сучасних безпекових реалій, проблематики розширення та питань взаємодії НАТО з країнами-партнерами в різних форматах (План дій щодо членства в НАТО, Комісія Україна – НАТО, Рада НАТО – Росія, Рада Євроатлантичного партнерства, Середземноморський діалог, а також Інтенсифікований діалог).

У Декларації йдеться, що держави-члени НАТО підтримують територіальну цілісність, незалежність і суверенітет Грузії, Азербайджану, Вірменії та Молдови, а також зусилля, спрямовані на мирне врегулювання регіональних конфліктів на Південному Кавказі та в Республіці Молдова. Наголошується на важливості Чорноморського регіону для євроатлантичної безпеки.

Важливим результатом саміту НАТО стало рішення щодо започаткування переговорів про приєднання до Організації Албанії і Хорватії. Йдеться про готовність Альянсу підписати з цими країнами Протоколи про приєднання до кінця липня цього року. Альянс очікує отримати від Албанії і Хорватії часові графіки реформ, які мають бути впроваджені у цих країнах з метою зміцнення їхнього внеску в Організацію. Разом з цим, підкреслюється, що відповідне запрошення Македонії буде зроблене після прийняття взаємоприйняттого рішення щодо назви цієї країни.

Для більшості країн НАТО підсумки Бухарестського саміту мають цілком задовільний характер. Адміністрація США досягла більшості визначених цілей. З іншого боку, більшість країн Західної Європи чітко продемонстрували, що США вже не можуть одноосібно вирішувати важливі, з точки зору європейської безпеки, проблеми, включаючи подальші фази розширення Альянсу.

Франція підтвердила намір повернутися до об'єднаного військового командування. Президент Н. Саркозі пообіцяв посилити

французький контингент в Афганістані. Водночас “стара Європа” має намір блокувати глобалізацію НАТО, запропоновану американськими дипломатами на Ризькому саміті 2006 р., й не має наміру надто швидко просувати Альянс на Кавказ, що загрожує загостренням відносин з Росією.

У цьому контексті треба згадати слова колишнього Держсекретаря США Генрі Кіссінджера. Зокрема, на сторінках газети “The International Herald Tribune” він закликає майбутнього Главу Білого дому уважніше ставитися до становлення “нового етапу в російській політиці”, пов’язаного з розмежуванням повноважень між Володимиром Путіним та Дмитром Медведевим.

Генрі Кіссінджер вказує на російсько-українські суперечності як на одну з перешкод у налагодженні тіснішої стратегічної співпраці між Вашингтоном та Москвою. Американський політик вважає, що на порядку денному між США та Росією “стоять три головні питання – безпека, Іран та стосунки Росії з державами, які раніше були на її орбіті, особливо – з Україною”. Кіссінджер закликає США припинити розширення НАТО на Схід за умови “справжньої незалежності України”. Тобто йдеться про зняття з порядку денного в НАТО надання Києву Плану дій для членства в Північноатлантичному союзі.

Стосовно виключення України з орбіти НАТО Генрі Кіссінджер сьогодні не поодинокий у США. Зокрема, відомий американський професор із Університету Нью-Йорка Стівен Коен закликає одночасного з Кіссінджером зі сторінок згаданої вже “The International Herald Tribune”, що “необхідно припинити розширення НАТО, поки Альянс не дійшов до України”, оскільки “в цьому разі може виникнути щось іще гірше за “холодну війну”, стверджує Коен. І Генрі Кіссінджер, і Стівен Коен закликають майбутнього Президента США ставитися до Росії як “до суверенної і великої держави з відповідними національними інтересами”.

Принципи діяльності та організаційна структура Альянсу

Штаб-квартира НАТО, розташована в Брюсселі (Бельгія), є політичною штаб-квартирою Альянсу. В ній знаходяться національні делегації країн-членів Альянсу та представництва або дипломатичні місії країн-партнерів. Підтримку діяльності цих делегацій і місій забезпечує Міжнародний секретаріат і Міжнародний військовий штаб, які також розташовані в штаб-квартирі НАТО.

Діяльність Альянсу заснована на Вашингтонському (Північноатлантичному) договорі, підписаному в 1949 році. На момент своєї появи, Північноатлантичний договір був доволі типовим, на той час, документом про взаємодопомогу. Його стаття 4, свідчила про можливість консультацій учасників в разі, якщо, на їх думку, їх політична незалежність, територіальна цілісність або безпека опиняться під загрозою. Основна стаття договору – стаття 5 – передбачає здійснення взаємодопомоги учасникам договору в разі збройного нападу на одного або декількох з них у Європі чи в Північній Америці.

У статті 9 розробники договору забезпечили Альянс гнучкою організаційною структурою на основі єдиного авторитетного інституційного органу у формі Ради, яка відповідає за виконання договору і за створення необхідних додаткових органів. Протягом перших 40 років свого існування НАТО зазнала ряд реформ і реорганізацій, які мали забезпечити її здатністю вийти поза обмеження “холодної війни” з метою поставити безпеку країн-членів Альянсу на більш позитивну і стабільну основу.

Нова структура органів управління НАТО була запропонована на засіданні Військового комітету НАТО за участі міністрів оборони країн-членів блоку 2 грудня 1997 року, а остаточно затверджена на Вашингтонському саміті у квітні 1999 року. Причина цього – з’явилися принципово нові задачі, такі, як проведення миротворчих операцій, боротьба з міжнародним тероризмом, протидія розповсюдженню зброї масового знищення та інші.

Загалом, діяльність Альянсу спирається на складну військову та цивільну структуру, в котру входить апарат, що займається адміністративними, бюджетними та плановими питаннями, та заклади, створені країнами-членами Північноатлантичного альянсу для координації роботи в спеціалізованих галузях, наприклад, у налаштуванні систем зв’язку, що сприяють проведенню політичних консультацій, а також управлінню військами та службою матеріально-технічного забезпечення військ.

Найвищими керівними органами Північноатлантичного союзу є Рада НАТО, Комітет військового планування НАТО та Група ядерного планування НАТО, робота яких забезпечується різноманітними комітетами, агентствами, бюро та іншими спеціальними структурами. Діяльність вищих керівних органів організовує Генеральний секретар НАТО.

Рада НАТО – найвищий політичний орган Північноатлантичного альянсу, що володіє правом прийняття рішень з усіх питань

діяльності Альянсу, в тому числі з формування допоміжних структур. Це єдиний керівний орган даної організації, повноваження якого визначені безпосередньо Північноатлантичним договором. До неї входять представники всіх країн-учасниць блока, які користуються рівними правами при обговоренні та прийнятті рішень.

Рішення на засіданнях цього органу приймаються за принципом консенсусу, оформлюються у вигляді заключного документа та підписуються представниками держав-учасниць. Всі засідання сесій Ради НАТО проходять під головуванням Генерального секретаря Альянсу або його Заступника.

Найвищою посадовою особою Північноатлантичного альянсу є Генеральний секретар, який відповідає за управління консультаціями та прийняттям рішень в Альянсі. Крім головування в Раді НАТО, він головує в Комітеті з планування оборони (військового планування), в Комітеті з ядерного планування та двох інших вищих Комітетах. Він є головним представником Альянсу у відносинах між урядами та з пресою. В управлінні Генерального секретаря знаходиться Міжнародний секретаріат.

Міжнародний секретаріат НАТО

З наведеної вище схеми, видно, що Міжнародний секретаріат НАТО складається з цілого ряду підлеглих Генеральному секретарю управлінь та відомств. Одне з провідних місць у структурі секретаріату посідають Голови Військового і Цивільного бюджетних комітетів та Голова міжнародної ради аудиторів. У Генерального секретаря Альянсу існує досить представницький штат помічників з найрізноманітніших питань, від Помічника з оборонної підтримки до Помічника з питань науки та екології.

Комітет військового планування (КВП) зазвичай складається з постійних представників, але засідання проводяться на рівні міністрів оборони (не рідше двох разів на рік). Він займається рішенням більшості військових питань та проблем, що відносяться до планування колективної оборони. У цьому органі представлені всі країни-члени Північноатлантичного альянсу, крім Франції. Комітет військового планування дає вказівки військовому керівництву НАТО і в межах своєї відповідальності виконує ті ж самі функції та має ті ж самі повноваження, що і Рада в питаннях, які входять до його компетенції.

Група ядерного планування (ГЯП) є основним місцем для проведення консультацій з усіх питань щодо ролі ядерних сил у здійсненні політики НАТО в галузі оборони та безпеки. В роботі групи беруть участь усі країни-члени, крім Франції. Ісландія бере участь в засіданнях ГЯП у якості спостерігача. Зазвичай засідання ГЯП проводяться два рази на рік на рівні міністрів оборони, як правило, в той же самий час, що й засідання Комітету військового планування.

Для досягнення своєї головної мети Альянс тривалий час виконував триєдину задачу в галузі безпеки та оборони:

безпека: створення необхідного підґрунтя для стабільного клімату безпеки в Європі на основі зміцнення демократичних інститутів і прагнення до розв'язання суперечок мирним шляхом, а також таких умов, за яких жодна країна не могла б вдатись до залякування або тиску, спрямованих проти будь-якої іншої держави шляхом загрози або прямого застосування сили;

консультації: відповідно до статті 4 Вашингтонського договору Альянс є трансатлантичним форумом для проведення спільних консультацій з будь-яких питань, що впливають на життєво важливі інтереси його членів, зокрема з приводу нових подій, які можуть становити загрозу їх безпеці. Він також сприяє координації їх зусиль у галузях, що становлять спільний інтерес для всіх членів Альянсу;

стримування і оборона: забезпечує стримування та захист від всякої форми агресії, спрямованої проти будь-якої країни-члена НАТО відповідно до статей 5 і 6 Вашингтонського договору.

Контрольні питання

1. В якому році було засновано Організацію Північноатлантичного договору?
2. Скільки на сьогодні країн входить до НАТО?
3. Яка загроза вважалась найбільш вірогідною для країн НАТО за новою Стратегічною концепцією, що була схвалена в листопаді 1991 року в Римі?
4. Коли була прийнята програма “Партнерство заради миру”?
5. На якому саміті було ухвалено рішення про прийняття до складу НАТО Польщі, Угорщини та Чехії?
6. Яку назву мала операція Альянсу в Югославії в 1999 році?
7. Коли була прийнята Стратегічна концепція на XXI століття?
8. Наведіть основні положення Військової концепції захисту від тероризму.
9. Пригадайте дві ключові теми Ризького саміту НАТО.
10. З якими країнами за результатами Бухарестського саміту були розпочаті переговори про їх приєднання до Північноатлантичного альянсу?
11. На положеннях якого договору заснована діяльність Альянсу?
12. Яка стаття цього договору є основною, назвіть її суть?
13. Яку назву має найвищий політичний орган Північноатлантичного союзу?
14. Хто є найвищою посадовою особою в Альянсі?
15. Назвіть ім'я нинішнього Генерального секретаря НАТО.

Перелік використаних джерел

1. Бондаренко Д., Романенко Н., Сучасне геополітичне значення НАТО: розширення чи розпад? Персонал. – 2006. – № 9.
2. Україна і НАТО: поступ відносин // Наукові праці. Науково-методичний журнал. Політичні науки. – Миколаїв. – Вип. 34. – Т. 47.
3. Німеччина в НАТО за часів “червоно-зеленої” коаліції // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ-Миколаїв, 2007. – Вип. 8.

4. Євроатлантична інтеграція України як фактор світового інтеграційного процесу // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ-Миколаїв. – Вип. 9.
5. Проблема поінформованості населення про діяльність Північноатлантичного альянсу // Збірник наукових робіт студентів, магістрантів, аспірантів Інституту історії та права Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. – Миколаїв, Вип. 2.
6. Висвітлення проблем євроатлантичної інтеграції України та функціонування НАТО в журналі “Політика і час” // Наукові праці. Науково-методичний журнал. Політичні науки. – Миколаїв, Т. 65. – Вип. 52.
7. Фактор НАТО в геополітичній структурі Чорноморського регіону // Наукові праці. Науково-методичний журнал. Політичні науки. Правознавство. – Т. 69. – Миколаїв, Вип. 56.
8. Історія розвитку відносин між Україною та Північноатлантичним альянсом // Студентські наукові студії. Молодіжний науковий журнал. – Миколаїв, Вип. 1 (9).
9. Кульчицький С. Вибір України: Північноатлантичний альянс чи Слов'янський союз? // Політика і час. – 1999. – № 3.
10. Nordam J. The Mediterranean dialogue: Dispelling misconceptions and building confidence. – <http://www.nato.int/docu/review/1997/9704-6.htm>.
11. Самуйлов С. Госдепартамент и решение о расширении НАТО (1993-1994 гг.) // США. Канада: экономика, политика, культура. – 2006. – № 12.
12. Мэнделбаум М. Сохранение нового мира // США. Канада: экономика, политика, культура. – 1995. – № 8.
13. Нужно ли НАТО расширяться? Доклад независимой группы под председательством Г. Брауна // США. Канада: экономика, политика, культура. – 1995. – № 8.
14. Брифінг. НАТО на Балканах. Лютий 2005 року // <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/ukrainian/main.htm>.
15. Кіндратець О. Перш ніж рухатися до Альянсу // Політика і час. – 2006. – № 7-8.
16. Полторацький О.С. НАТО в сучасних євроатлантичних відносинах: Навч. посібник. – К., 2005.
17. Системная история международных отношений в двух томах / Под редакцией А.Д. Богатурова. Том 2. События 1945-2003 годов. – М., 2006.

18. Гусаров Ю.А., Трансатлантические отношения в условиях трансформации НАТО // НАТО: проблемы и перспективы трансформации. Сб. науч. трудов. – № 4. – М., 2004.
19. Троицкий М. Евроатлантическое сообщество в середине 2000-х гг. // Свободная мысль. – 2005. – № 5.
20. Толстов С. Українсько-російські суперечності // Зовнішні справи. – 2008. – № 5.